

اقتصاد آموزش عالی

مصطفی عمادزاده

استاد باز نشسته دانشگاه اصفهان و هیأت علمی دانشگاه شیخ بهایی

مولود جعفری

مدرس دانشگاه

مریم جعفری

مدرس دانشگاه

سرشناسه	: عمادزاده، مصطفی، ۱۳۲۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: اقتصاد آموزش عالی / مصطفی عمادزاده، مولود جعفری، مریم جعفری.
مشخصات نشر	: اصفهان: جهاد دانشگاهی، واحد اصفهان، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۳۸۲ ص.
شابک	: 978-600-318-397-1
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۵۹-۲۶۰
موضوع	: آموزش عالی -- جنبه‌های اقتصادی
موضوع	: Education, Higher -- Economic aspects
موضوع	: آموزش عالی -- ایران -- جنبه‌های اقتصادی
موضوع	: Education, Higher-- Economic aspects -- Iran
شناسه افزوده	: جعفری، مولود، ۱۳۶۳ -
شناسه افزوده	: جعفری طادی، مریم، ۱۳۶۴ -
شناسه افزوده	: جهاد دانشگاهی. واحد اصفهان
شناسه افزوده	: Jihad Daneshgahilsfahan Branch
رده‌بندی کنگره	: LC 67/6
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۸/۴۳۳۷۸
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۵۴۳۱۴۴

انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان

اصفهان - جنب درب شمالی دانشگاه اصفهان - میدان آزادی، واحد اصفهان تلفن: ۰۳۱ - ۳۳۶۶۸۰۰۶۲
www.jahadbookshop.ir

www.ketab.ir

- عنوان: اقتصاد آموزش عالی
- مؤلفان: مصطفی عمادزاده، مولود جعفری، مریم جعفری.
- طراح جلد: ساناز پور آبادی
- مدیر تولید: اسماعیل بهارلویی
- نوبت چاپ: اول
- تاریخ نشر: ۱۳۹۹
- تیراژ: ۱۰۰۰
- قیمت: ۶۵۰۰۰ تومان
- شابک: 978-600-318-397-1

مراکز پخش:

اصفهان	تهران
(۱) انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان	(۱) انتشارات جهاد دانشگاهی (دفتر مرکزی)
(۲) علم گستر سپاهان	(۲) کتابیران
(۳) کتاب کیمیا - میدان شهدا - خیابان کاوه	(۳) دانش‌یران
۰۳۱ - ۳۳۶۶۸۰۰۶۲	۰۲۱ - ۶۶۴۸۷۶۲۶
۰۳۱ - ۳۳۲۱۹۹۹۷	۰۲۱ - ۶۶۴۹۴۴۰۹
۰۳۱ - ۳۴۴۸۰۲۸۵	۰۲۱ - ۶۶۴۰۰۲۲۰

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هرکس تمام و یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر، پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی خواهد گرفت.

پیشگفتار

بخش مهمی از توسعه اقتصادی و اجتماعی هر کشور، متأثر از پیشرفت‌های علمی و فرهنگی است. به همین جهت سرمایه‌گذاری در آموزش به طور عام، و آموزش عالی به طور خاص، از اهمیت روزافزونی برخوردار است. دانشگاه‌ها فرصت‌های بیشتری برای افراد به وجود می‌آورد، و حق و دامنه انتخاب آنان را گسترش می‌دهد. آموزش عالی روحیه چالشی و رقابت‌پذیری را نیز توسعه می‌بخشد. دانشگاه‌ها هم‌اکنون از یک طرف، کانون تربیت و پرورش نیروی انسانی مورد نیاز برای اداره جامعه هستند، و از طرف دیگر، به مکانی تبدیل شده‌اند که افراد در آن، اندیشیدن و خردورزی را تمرین، و اندیشه‌های ناب را تولید می‌کنند. دانشگاه عرصه‌ای است که دگراندیشی را دامن می‌زند، و نقد و نقادی را آموزش می‌دهد. بدین ترتیب، آموزش عالی به تولید آگاهی و ترویج تفکر آزاد مبادرت می‌ورزد.

در گذشته دانشگاه‌ها، نهادهایی سنتی، متمرکز، اقتدارگرا، و وابسته به گروه نخبگان و اشراف بوده، و به صورت مستقیم و غیرمستقیم منابع درآمدی خود را از بودجه‌های دولتی تأمین می‌کرده‌اند. هدف این دانشگاه‌ها عموماً در توسعه مرزهای دانش، کشف حقیقت، شناخت ناشناخته‌ها، روشنگری، تعمیق ارزش‌ها و انجام پژوهش‌ها خلاصه می‌شد. در حالی که دانشگاه‌های مدرن کنونی نهادهای پویایی هستند که در جهت «تمرکززدایی»، «وظیفه محوری» و «تأمین نیازهای بازار کار» در حال تحول می‌باشند. امروزه آموزش عالی شاهد تحولات شگرفی بوده، که در آن دانشجو به «مصرف‌کننده» و یا «مشتری» شباهت دارد. با توجه به پیدایش نظریه‌های نوین یادگیری، همچون «مشارکت در یادگیری»، «یادگیری فعال»، و «یادگیری اجتماعی»، آموزش عالی به جای تأکید صرف بر «بعد شناختی»، انقلابی در روش‌های تدریس و آموزش به وجود آورده است.

افزون بر این، دانشگاه‌ها اکنون عهده‌دار نقش جدید «مدیریت دانش» شده، که در آن «دانش» و «معرفت‌شناسی» نه براساس میزان قدرت، توانایی و دقت آن در بیان و بازنمایی واقعیت‌های جهان، بلکه بر اساس «ارزش استفاده» و «فایده‌مندی» برای جامعه مورد ارزیابی و داوری قرار می‌گیرد. دانش باید به کار آید تا تأثیری که بر جهان می‌گذارد را نمایان سازد. از این روست که افتخار و اعتبار هر دانشگاهی در همکاری‌ها و پیوندها با صنایع، مؤسسات تجاری و خدماتی مختلف بزرگ و کوچک خلاصه می‌شود. دانشگاه‌ها می‌توانند از طریق این ارتباطات کسب درآمد نموده و دیگر تنها به بودجه‌های دولتی متکی نباشند.

علاوه بر این، دانشگاه‌ها در حالی که تلاش می‌کنند تا در جهت «همگانی و مردمی شدن»، گام بردارند، سعی می‌کنند تا در فرآیند «جهانی شدن»، و «بین‌المللی شدن» نیز به فعالیت‌های خود ادامه دهند. چنین تحولی، بیانگر این واقعیت است که انسان امروز در حال تجربه کردن زندگی کاملاً متفاوتی نسبت به گذشته است. ظهور و توسعه امکانات و فناوری‌های حمل و نقل، و تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، میزان پیوندها و روابط متقابل میان جوامع انسانی و مردم را فراتر از چارچوب «دولت» گسترانده، و چهره «نظام جدید جهانی» را آشکار کرده است. در این راستا، امروزه دگرگونی‌های شگرف در آموزش عالی به وجود آمده، و کشورها را به سوی «جوامع یاد گیرنده» و «روش‌های تولید دانش‌بنیان» هدایت کرده است. با گسترش تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی، آموزش الکترونیک و «مجازی» توسعه یافته، و «آموزش از راه دور» تغییرات اساسی در شیوه ارائه خدمات آموزشی به وجود آورده است. آموزش مجازی یکی از پدیده‌های نوینی است که در عصر اطلاعات و در «جامعه مبتنی بر دانش» پا به عرصه وجود گذاشته، و در پیشینه کوتاه‌مدت خود از رشد و گسترش قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده است. افزون بر این، آموزش عالی امروزه، مدیران و کارآفرینان توانمند و کارآمدی تربیت می‌کند که قادرند با خلاقیت و نوآوری قدرت تولید کشور را به سرعت افزایش دهند.

در این کتاب تلاش شده تا به زبان ساده به مباحث زیر پرداخته شود:

فصل اول به مروری بر چالش‌های پیش روی آموزش عالی می‌پردازد. فصل دوم هزینه‌ها و فایده‌های آموزش عالی را مورد بررسی قرار می‌دهد. فصل سوم بازده سرمایه‌گذاری در آموزش عالی را مورد توجه قرار می‌دهد. فصل چهارم، به عرضه و تقاضا در آموزش عالی می‌پردازد. فصل پنجم، تأمین مالی دانشگاه‌ها را مورد مطالعه قرار می‌دهد، و فصل ششم، کارآیی در آموزش عالی را مورد بررسی قرار می‌دهد. فصل هفتم، به نقش دولت در آموزش عالی، و فصل هشتم به

بحث پیرامون آموزش عالی و توزیع درآمدها می‌پردازد. فصل نهم، این پرسش را مطرح می‌کند که آیا آموزش عالی یک «کالای عمومی» به شمار می‌آید؟ فصل دهم، نقش آموزش عالی در رشد اقتصادی را مورد بررسی قرار می‌دهد. فصل یازدهم، به سهم و نقش زنان در آموزش عالی می‌پردازد، و نهایتاً فصل دوازدهم، آموزش عالی در فرآیند جهانی شدن را مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

اگرچه نویسندگان این کتاب از منابع و مآخذ گوناگون و متنوع استفاده‌ها کرده، و از تجارب خود در سال‌های گذشته بهره‌ها برده‌اند، لیکن نیک می‌دانند که نگارش هیچ اثری بدون نقص و نارسایی نمی‌باشد. بنابراین ضمن تشکر فراوان از همکاران گرانقدر و دانشجویان عزیز، آگاهانه مسئولیت کلیه کاستی‌ها را به عهده می‌گیرند، و از صاحب‌نظران و اندیشمندان این حوزه در خواست دارند تا لغزش‌های مشاهده شده و غفلت‌های ما را گوشزد، و در این راه ما را مساعدت نمایند.

مریم جعفری

مدرس دانشگاه

مولود جعفری

مدرس دانشگاه

مصطفی عمادزاده

استاد باز نشسته دانشگاه اصفهان و

هیأت علمی دانشگاه شیخ بهایی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

فصل اول: اهمیت آموزش عالی و چالش‌های پیش رو

بخش اول: مشارکت آموزش عالی در توسعه ملی	۲
بخش دوم: چالش‌های آموزش عالی	۷
بخش سوم: گذار از دانشگاه‌های نسل اول به نسل پنجم	۱۹
خلاصه فصل	۲۴

فصل دوم: فایده‌ها و هزینه‌های آموزش عالی

بخش اول: فایده‌های آموزش عالی	۲۸
بخش دوم: هزینه‌های آموزش عالی	۳۷
بخش سوم: نظریه‌های افزایش هزینه‌های آموزش عالی	۵۲
خلاصه فصل	۵۶

فصل سوم: سرمایه‌گذاری در آموزش عالی

بخش اول: نظریه سرمایه انسانی	۶۲
بخش دوم: هزینه‌ها و فایده‌های سرمایه‌گذاری در آموزش عالی	۷۰
بخش سوم: برآورد نرخ بازده اقتصادی آموزش عالی	۷۶
بخش چهارم: دستاوردهای نرخ بازده آموزش	۸۸
خلاصه فصل	۹۵

فصل چهارم: عرضه و تقاضا در آموزش عالی

بخش اول: عرضه آموزش عالی	۱۰۰
بخش دوم: تقاضا برای آموزش عالی	۱۰۵
بخش سوم: تعادل در بازار آموزش عالی	۱۱۱
بخش چهارم: کشش قیمتی تقاضا و عرضه برای آموزش عالی	۱۱۴
خلاصه فصل	۱۲۰

فصل پنجم: تأمین مالی آموزش عالی

بخش اول: مفهوم و ابعاد تأمین مالی آموزش عالی	۱۲۵
بخش دوم: نقش دولت در آموزش عالی	۱۲۷
بخش سوم: الگوی نظری تخصیص منابع به آموزش عالی	۱۳۱
بخش چهارم: دلایل حضور بخش خصوصی در آموزش عالی	۱۴۱
بخش پنجم: سیاست گذاری برای تأمین مالی آموزش عالی	۱۵۱
خلاصه فصل	۱۵۵

فصل ششم: کار آیی و بهره‌وری در آموزش عالی

بخش اول: مروری بر مفاهیم «بهره‌وری» و «کارایی»	۱۶۰
بخش دوم: بهره‌وری در آموزش عالی	۱۷۲
بخش سوم: چالش‌های اندازه‌گیری بهره‌وری آموزش عالی	۱۸۱
بخش چهارم: توصیه‌های سیاستی	۱۹۲
خلاصه فصل	۱۹۴

فصل هفتم: نقش دولت در آموزش عالی

بخش اول: شکست بازار	۲۰۱
بخش دوم: ابعاد نظری دخالت دولت	۲۰۴
بخش سوم: آموزش عالی، کالای عمومی، و آثار خارجی	۲۰۶
بخش چهارم: دخالت دولت در آموزش عالی	۲۱۱
بخش پنجم: سیاست‌های دولت در آموزش عالی	۲۱۷
خلاصه فصل	۲۱۹

فصل هشتم: آموزش عالی و توزیع نابرابر درآمدها

بخش اول: رابطه بین آموزش و نابرابری درآمدی	۲۲۵
بخش دوم: افزایش سطح آموزش	۲۲۹

۲۳۸.....	بخش سوم: تحولات آموزش و نابرابری در آمدی
۲۴۴.....	خلاصه فصل

فصل نهم: آموزش عالی، کالای عمومی

۲۵۰.....	بخش اول: ویژگی های کالاهای عمومی
۲۵۶.....	بخش دوم: دانش و آموزش عالی به عنوان یک کالای عمومی
۲۶۳.....	بخش سوم: نقش دولت در ارائه کالاهای عمومی
۲۶۶.....	بخش چهارم: ترکیب کالاهای عمومی ملی و بین المللی
۲۶۹.....	خلاصه فصل

فصل دهم: آموزش عالی و رشد اقتصادی

۲۷۴.....	بخش اول: نظریه های مدرن رشد اقتصادی
۲۹۰.....	بخش دوم: اثر آموزش عالی بر رشد اقتصادی
۲۹۷.....	خلاصه فصل

فصل یازدهم: آموزش عالی، بهیم و نقش زنان

۳۰۲.....	بخش اول: پیامدهای آموزش عالی زنان در اقتصاد
۳۰۸.....	بخش دوم: مشارکت فزاینده زنان در آموزش عالی
۳۱۲.....	بخش سوم: بازده اقتصادی سرمایه گذاری در آموزش زنان
۳۱۹.....	بخش چهارم: ابعاد و آثار اقتصادی آموزش زنان
۳۲۴.....	بخش پنجم: سیاست گذاری جهت افزایش آموزش زنان
۳۲۹.....	خلاصه فصل

فصل دوازدهم: آموزش عالی و جهانی شدن

۳۳۶.....	بخش اول: پدیده جهانی شدن
۳۳۹.....	بخش دوم: جهانی شدن آموزش عالی
۳۴۳.....	بخش سوم: بین المللی شدن دانشگاه